

חג הפסח על שום שפסח על בתי אבותינו

לעי"נ זקני הר"ר אברהם יצחק בן יעקב שילר ז"ל
ורעייתו זקנתי מרת רחל בת ר' נתן נטע שילר ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

ואמרתם זבח פסח הוא לה', אשר פסח על בתי בני"י במצרים. כנגפו את מצרים ואת בתינו הציל. [שמות י"ב כ"ז].
רבן גמליאל ה"י אומר כל שלא אמר ג' דברים בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור, פסח — על שום
שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים, [פסחים קט"ז] "פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים
על שום מה? על שום שפסח הקב"ה על בתי אבותינו במצרים" [לשון בעל ההגדה, עפ"י המשנה הנ"ל].

פסח הוא לה' [שמות י"ב י"א]

הקרבת קרוי פסח ע"ש הדילוג והפסיחה שהקב"ה מדלג בתי ישראל שבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי
וישראל אמצעי נמלט, [רש"י בפסוק הנ"ל]

שם וראיתי את הדם ופסחתי עליכם" [שמות י"ב י"ג], מביא שני פירושים
הראשון וחמלתי והשני דרך דילוג וקפיצה.
וכן על הפסוק: "ועבר ה' לנגף את
המצרים, וראה את הדם על המשקוף ועל שתי
המזוזות. ופסח ה' על הפתח" [שמות י"ב
כ"ג] כתב רש"י וז"ל: "וחמל וי"ל ודילג".
וקשה מדוע רש"י פי' על הפסוק פסח הוא לה'
רק לשון דילוג וקפיצה, ולא פי' גם שם ב' פי',
ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל, שפי' גם על
הפסוק "פסח הוא לה'" לשון רחמים, וז"ל
שם: "מטול דחייסא מן קדם ה' לכוין", וצ"ע.
ד. בספר כתב וקבלה הקשה על דברי
רש"י שפי' ב' פירושים על המילה ופסחתי,
ואחד מהם שהקב"ה פסח ודילג, והרי יש
כלל שאין להגשים פעולותיו של הקב"ה,
כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים בפכ"ז
הובאו דבריו ברמב"ן עה"ת בפרשת ויגש
[פמ"ו פ"א] שכתב שהאונקלוס שם כל
שבתורה, וכל אשר ימצא מאלו השמות
המורים על מין ממיני התנועה, ישים עניין

א

א. ויש לעיין מדוע התורה מציינת את
הפרט של צורת הנס, איזה חשיבות יש
לפרט הנ"ל ביחס לגאולה שהיה באותו זמן
שיצאו שישים ריבוא ממקום שמעולם לא
היה יכול עבד לברוח משם. ומדוע שם
הקרבת נקרא על כך? הרי זה רק פרט בתוך
הנס הגדול של הגאולה. וצ"ע.

ב. והנה ברש"י הנ"ל על הפסוק פסח הוא
לה', לאחר שכתב בתחילת דבריו שהקרבת
קרוי פסח ע"ש הדילוג והפסיחה, בה"ד
כתב: "ואתם עשו עבודותיו לש"ש דרך
דילוג וקפיצה". וצ"ב מה הכוונה לעשות את
העבודות לש"ש דרך דילוג וקפיצה, ועוד
צ"ב מדוע העובדה שהנס נעשה בצורה הנ"ל
מחייבת לעשות את העבודות לש"ש בצורה
מסוימת ולא מצאנו כן במקומות אחרים
שצורת הנס תשנה את הסדר של העבודה
הרוחנית הנצרכת וצ"ע.

ג. ברש"י בהמשך הפרשה על הפסוק:
"ויהי הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם

אנוכי. איזה עניין מלמדנו והלא תנאי הוא שהתנה עם אברהם, "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם".

ב. ונראה פשוט שקושיית ר' ייסא מובן היטב לפי מה השיב האבן עזרא על קושיית ר' יהודה הלוי מדוע כתוב "אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" ולא כתוב אנוכי ה' אלוקיך שעשיתי שמים וארץ.

והשיב שם שבא ללמד למה בניי חייבים לעשות מצוות ה' יותר מכל אדם והלא בורא אחד לכולנו. והשיב שם ג' תשובות: הראשון [הנוגע לענייננו] היות והיינו עבדים לפרעה והוא עשה לנו את הטובה הגדולה ע"כ אנו חייבים [מצד הכרת הטוב] לשמור כל מה שיצוינו.

וע"כ הקשה ר' ייסא והיות והגלות מעיקרא הייתה מוקצבת לזמן מסוים וא"כ יש כאן רק קיום הבטחה ומדוע בניי נתבעים להכיר ע"כ טובה אם יש בזה רק קיום הבטחה.

ג. ובהמשך שם איתא "א"ל רשב"י: בא וראה בני, הקב"ה לא התנה עם אברהם אלא שיוציא אותם ממצרים ולא שיוציאם מתחת שעבוד אלוקים אחרים", כי כשישראל היו במצרים נטמאו בכל מיני טומאה עד שהיו שוכנים תחת מ"ט שערי טומאה, כמ"ש "וירעו אותנו" ולא כתיב לנו, [שבא ללמד שעשו אותנו רעים] והקב"ה הוציא אותם מתחת שעבוד של כל אלו הכוחות. והכניס אותם למ"ט שערי קדושה ולנ' שערי בינה. ומזה חמצא חמישים פעמים בתורה שכתוב יציאת מצרים, מ"ט כנגד יציאה ממ"ט שערי טומאה וכניסה לשערי קדושה. ואחד כנגד מעמד הר סיני. ואמירת אנוכי, שהיה היציאה אחרונה לניתוק גמור ממצרים, [וכן נרמז עניין הנ"ל בפסוק "וחמושים עלו בניי ממצרים" אל תקרא וחמושים אלא וחמישים].

מאודו להרחיק הגשמות בכל סיפור התנועה לכבוד נברא. או לשמירה מהקל, וא"כ היה צריך לפרש רק רחמים שמדבר על מידותיו של הקב"ה ולא על פעולותיו. אך באמת הנידון הנ"ל הוא מחלוקת מפורשת במכילתא וא"כ אין מקום להקשות על דברי רש"י, אמנם מ"מ יש להקשות כן על המדרש במכילתא שמפרש דרך דילוג וקפיצה, ולא פי' לשון רחמים, מהטעם שהקשה הכתב והקבלה וצ"ע. עוד יש לעיין מדוע הכריע רש"י בפסוק ופסחת כלשונו שם: "ואני אומר כל פסחת לשון דילוג וקפיצה מאחר שהביא מקור גם לפרוש שמפרש לשון וחמלתי מלשון "פסוח והמליט" [ישעי' ל"א ה'] וצ"ע.

ה. וכן יש לעיין מדוע נקבע השם של החג ע"ש "קרבת פסח" שמסמל פרט בצורת ההצלה, ולא נקבע שם יותר כולל כגון חג החרות, שמסמל את היציאה של בניי מעבדות לחרות, וצ"ע.

ב

א. והנראה בזה עפ"י מה שידוע ומפורסם שביציאת מצרים היו ב' חלקים גאולת הגוף וגאולת הנפש, וכמו שאומרים בהגדה "על גאולתנו, ועל פדות נפשנו" שמורה על ב' החלקים הנ"ל.

ומקור הדברים בזהר החדש המובא בספר חסד לאברהם, [ועיין בספר בית הלוי בפרשת בא שכתב כן בשם האריז"ל] שכתוב שם בזה"ל: "אנוכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", [שמות כ' ב'] שאל ר' ייסא הקטן מן החברים — מרשב"י.

וא"ל: יש לי לשאול שאלה אחת ממך ודופקת לי בליבי, ואני ירא לשאול ממך, ואני אומר אם אשאל אני מפחד אולי אענש, ואם לא אשאל נבוך אני בליבי, א"ל רשב"י אמור, א"ל מה שהקב"ה מזכיר

חג הפסח על שום שפסח על בתי אבותינו קמט

היאך אנו נגאלים וכל מצרים מטונפת מהע"ז שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בעכו"ם שלכם. ואין הרים וגבעות אלא עכו"ם שנאמר: "על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו" (הושע ד').

ג

א. ומעתה נפתח לנו שער ליישב את הקושיות הנ"ל ובהקדם מה שנראה ליישב את דברי רש"י מדוע פי' על הפסוק: "פסח הוא לה'", רק את הפירוש דרך דילוג וקפיצה ולא פירש נמי לשון רחמים כמו שהביא בפסוק: "ופסחתי" די"ל שרש"י למד שהסיפא של הפסוק שכתוב בו פסח הוא לה' הוא נתינת טעם למה שכתוב לפני זה בפסוק: "ואכלתם אותו בחפזון" וזה א"ש רק אם נפרש כאן שפסח הוא לה' מלשון דילוג וקפיצה שפסח על בתי בני" במצרים, ולכן נצטוינו זכר לכך לאכל במהירות, דאם הוא מלשון רחמים לא מובן מדוע יש לאכול משום כך במהירות.

ב. ומאחר שבפסוק הנ"ל מוכרח שהכוונה דרך דילוג וקפיצה לכן רש"י הכריע בפסוק של ופסחתי ואני אומר כל פסיחה לשון דילוג וקפיצה, דאעפ"י שבפסוק זה היה מקום להסביר גם וחמלתי, י"ל שכל המקומות שוים, ואם בפסוק פסח הוא לה' בהכרח הוא מלשון דילוג וקפיצה, א"כ ה"ה הכא.

ג. והשתא דאתינן להכי שהבאור בפסוק הוא מלשון דילוג יש מקום להקשות מדוע התורה מציינת את צורת הנס שהי' בדרך דילוג מבית של מצרי למצרי, וישראל שהי' באמצע נמלט, והרי הכלל בכל התורה שאין להגשים את פעולותיו של הקב"ה, ומזה למדו חז"ל שהטעם שהתורה מציינת את צורת הנס בגאולת הגוף, כדי ללמד ולרמז על גאולת הנפש שגם זה הי' בדרך דילוג וקפיצה.

ד. והגאולה הנ"ל הי' ע"י הארה גדולה, ובהירות באמונה בבת אחת, כמ"ש.

"ויוציאנו ה' ממצרים, ביד חזקה, ובזרוע נטויה, ובמורא גדול, ובאותות ובמופתים", [דברים כ"ו ח'] ובמורא גדול — זה גילוי שכינה [הגש"פ], ועיין במלבי"ם, שכתב "חפזון היציאה ממצרים הוא העיקר בניסי יציאת מצרים, כי לא לטובתנו הגופנית הייתה מטרת הגאולה. ולא להצלחתנו הארצית הייתה כל החרדה הזאת, כי אם להעמידנו בקרן אורה וכו' וזיכרון החיפזון הוא זיכרון פדות הנפש זיכרון עיקר מטרת הגאולה", והחיפזון היה נצרך כי אם היו מתעכבים אפי' לרגע קט היינו נופלים לשער הנ' של טומאה, שמשם אין תקומה [נפלה לא תוסיף קום].

ה. ותמיד השראת השכינה בישראל הוא לפי מעשיהם בהדרגה, היות והעוונות של כלל ישראל נעשים כמחיצה החוצצת ומבדלת, ולכן השראת השכינה היא בבחינת "הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים" [שה"ש ב' ט']. משא"כ בפסח היה חיפזון בהשראת השכינה והקב"ה נגלה לעמ"י שלא לפי מעשיהם והדברים מפורשים בילקוט פרשת בא על הפסוק "ואכלתם אותו בחיפזון" [עיין שם אות קצ"ט] אבא חנן אומר משום ר' אלעזר זה חיפזון שכינה ואע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר שנאמר: "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" [שה"ש ב' ח'] ואומר: "הנה זה עומד אחר כתלינו". וכן בתרגום יונתן בן עוזיאל מפרש את הפסוק "ואכלתם אותו בחיפזון" — ותכלון יתיה. בבהילה דשכינת מארי עלמא.

ו. וכן במדרש רבה בשה"ש [ב' י"ט] על הפסוק "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" מפורש דקאי איציאת מצרים, דאיתא שם קול דודי. זה משה רבינו. ואמר להם לישראל הגיע זמן גאולתכם. אמרו לו

"משכני אחריו נרוצה". שיש ללמוד מזה שכאשר הקב"ה מושך את כלל ישראל אליו על ידי הארה מצידו יתברך, אז אנו צריכים לקיים בעצמנו את ה"נרוצה" וזה כוונת רש"י ואף אתם עשו עבודותיו לש"ש דרך דילוג וקפיצה, דכוונתו שאנו מוטל על כל איש ישראל שהעבודה תהיה מצידו בבחינת נרוצה בשיא יכולתו, ובשונה משאר ימות השנה שצריך לעלות שלב אחרי שלב.

ו. וזה הביאור בדברי חז"ל בילקוט בשם אבא חנן — דמש"כ "ואכלתם אותו בחיפזון" — זה חיפזון שכינה דאתי לאפוקי מדברי ריה"ג שם שאמר: או אינו אלא חיפזון דישראל — כשהוא אומר: "ולכל בני" לא יחרץ כלב לשונו", הרי חיפזון לישראל אמור, ופי' שם בזית רענן: שלכן לא היה צורך לכלל ישראל למהר, ועל זה משיב אבא חנן: דאמנם לא היה צורך למהר מחמת הגאולה הגופנית אבל יש צורך למהר מחמת הגאולה הרוחנית היות והיה חיפזון שכינה באותו זמן, וממילא כלל ישראל צריך לקיים מצידו, את הונרוצה, ודו"ק.

ז. ומובן נמי מדוע נקרא שם החג "חג הפסח" כדי להדגיש שבגאולת מצרים לא היה רק גאולת הגוף, אלא גם גאולת הנפש, שרמוז ונלמד מהמילה פסח שמסמל דילוג וקפיצה גם בגאולה רוחנית.

ד. ולפי הנ"ל יש ליישב מה שהקשינו לעיל מדוע התורה מציינת את הפרט של צורת הנס, ואיזה חשיבות יש לכך ביחס לכל הגאולה, דלפי מה שנתבאר התורה ציינה את הפרט הנ"ל כדי ללמד על צורת הגאולה הרוחנית שגם ה' באופן של דלוג וקפיצה, וזה הטעם שהקרבן נקרא על שם שהקב"ה פסח כדי להדגיש ולהשריש את צורת הגאולה הרוחנית.

ה. וכן נראה לבאר את דברי רש"י שכ' על הפסוק: "פסח הוא לה'" ואף אתם עשו עבודותיו לש"ש דרך דלוג וקפיצה, והקשינו לעיל מדוע העובדה שהנס נעשה בצורת דילוג מחייבת ומשנה את הסדר של העבודה הרוחנית של המצוה ולא מצינו כך במקומות אחרים ולפי מה שנ"ל א"ש די"ל שאעפ"י שסדר העבודה בשאר ימות השנה צריכה להיות בהדרגה כמ"ש בספר עקדת יצחק שהעבודה הרוחנית של האדם צריכה להיות דומה לסולם יעקב לעלות שלב אחרי שלב כדי שלעבודתו יהיה קיום, ויתקיים בו הפסוק "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קודשו", וצריך לבדוק עצמו ולעשות חשבון הנפש האם ראוי לעלות בדרגה נוספת, מ"מ בזמן שיש הארה גדולה משמים, שלא לפי מעשי האדם, אז אין את הכלל הנ"ל אלא אדרבא צריך למהר, ולרוץ, ולחטוף כל מה שיכול מההארה שיש באותו זמן וכמ"ש בשה"ש [א' ד']: